

TÜRK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 22, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 17.08.2020

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 12.09.2020

Sayfa / *Page*: 44-54

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Doç. Dr. Kadriye Türkan

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
ktturkan@gmail.com

LEYLA İLE MECNUN HİKÂYESİNDE AŞKIN ÖNÜNDEKİ ENGEL: DEDİKODU

Öz

Dedikodu, sosyal bir varlık olan insanın çevresinde olup biteni bilme isteği doğrultusunda günlük hayatta vazgeçemediği bir olgudur. Dedikodu tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Dedikodu genelde kim tarafından üretildiği belli olmayan insanların başkalarına yönelttiği kıskançlık, kin gibi duyguları ön plana çıkaran ve zaman zaman eğlence aracı olarak da kullanılan sözlü bir iletişimdir. Şekil değiştirmiş halk saldırganlığı, muhalif bir haberleşme ağı ya da propaganda aracı olarak işlev görebilir.

Dedikodunun, Kur'an-ı Kerim'de de birden çok surede bahsi geçmekte, kötü bir eylem olduğu ve dedikodu yapanların mutlaka cezalandırılacağı bildirilmektedir.

Dedikodu, insan hayatının ayrılmaz bir parçası olması hasebiyle sosyoloji, psikoloji, politika vb. birçok alanda etkili bir sosyal gerçeklik olarak sanat ve edebiyatta dolayısıyla edebi eserlerde de kendine yer bulmaktadır. Bu çerçevede âşık tarzı edebiyat içerisinde âşıkların tasnif edip anlattığı aşkın konu edildiği halk hikâyelerinde dedikodu aşkın önünde bertaraf edilemez büyük bir engel olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada dedikodu mefhumu; Arap, İran ve Türk edebiyatında pek çok kez işlenmiş olan Leyla ile Mecnun hikâyesinin seçilen varyantlarından hareketle kahramanlara ve aşka etkisi üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Leyla ile Mecnun, dedikodu, halk hikâyesi, aşk, engel.

THE OBSTACLE TO LOVE IN THE STORY OF LEYLA MECNUN: GOSSIP

Abstract

Gossip is a phenomenon that person who is a social being cannot give up in daily life in accordance with his desire to know what is going on around him. The history of gossip is as old as human history. Gossip is a verbal communication that emphasizes feelings such as jealousy and grudge directed against others by people who are not known by whom it is produced, and is sometimes used as a means of entertainment. Shape-shifting folk aggression can function as an oppositional communication network or propaganda tool.

Gossip is mentioned in more than one chapter in the Quran, it is stated that it is a bad act and those who gossip will be punished.,

Gossip is an integral part of human life because of sociology, psychology, politics, etc. as an effective social reality in many fields, it finds its place in art and literature and thus in literary works. In this context gossip appears as a major obstacle that cannot be eliminated in the way of love in folk stories, in which love is classified and told by aşık-style literature.

In the study, the concept of gossip will be evaluated on the effect of heroes and love based on the selected variants of the folk story Leyla and Mecnun, which has been handled many times in Arabic, Iranian and Turkish literature.

Key Words: Leyla and Mecnun, gossip, folk story, love, obstacle.

Giriş

Dedikodu, sosyal bir varlık olan insanın günlük hayatta sıkça müracaat ettiği sözlü kültür ürünü bir iletişim biçimidir. Zira insanın çevresinde olup biteni bilme arzusu, zaman zaman diğerleri hakkında dolaylı yoldan bilgi edinme isteğini harekete geçirir. Böylece ikinci, üçüncü şahıslarla informal şekilde gerçekleşen iletişim, dedikodu olgusunu ortaya çıkarır. *Türkçe Sözlük*'te dedikodu için "Konusu çekiştirme veya kınama olan konuşma"(1988: 344) açıklaması yer almaktadır¹. Allport ve Postman için dedikodu "Kesinliği kanıtlamaya elverişli somut veriler olmaksızın, genellikle kulaktan kulağa kişiden kişiye yayılan, inanılması istenen, günün olaylarına bağlı bir önermedir" (Kapferer 1992: 13). Daha çok öznel ve kaynağı belli olmayan dedikodular, insanların içinde uyuyan Sherlock Holmes'u oynama isteğine istinaden yaratılır ve yayılır (Kapferer 1992: 312- 319). İnsanların öğrenmek isteyip de kesin cevaplar alamadığı her yerde dedikodunun varlığından söz eden J.N. Kapferer, "O halde, halkın anlamak isteyip de resmi cevaplar alamadığı her yerde dedikodu vardır" diyerek kesin olmayan duyum ve söylemler için "bilginin karaborsası" (Kapferer 1992: 20) ifadesini kullanır. Dedikodu bireyin yaşamını kontrol eden hareket alanını kısıtlayan üzerinde baskı oluşturan bir çeşit mikro gözetim şeklidir.

Niçin dedikodu? Sorusunun eğlenceli zaman geçirmek, başkalarının kusurlarını ön plana çıkararak kendini görünmez kılmaya çalışmak, başka bir insana kızmak, kin duymak, kıskanmak ya

¹ Gündelik yaşamın akışı içerisinde kimi zaman bilinçli, kimi zaman farkında olmaksızın ama sürekli deneyimlenen dedikodu, kültürle göre farklılık gösterebildiği gibi evrensel nitelikleri ile toplumsal bir fenomendir (Çaylı 2008: 11).

da onu küçük düşürmek vb. birden çok cevabı vardır. “Dedikodu herhalde kılık değiştirmiş halk saldırganlığının en tanıdık ve temel biçimidir. Kullanımı pek de tâbi olanların üstlerine yönelik saldırılarıyla sınırlanamasa da görece güvenli bir toplumsal yaptırımı temsil eder. Neredeyse tanım gereği dedikodunun tespit edilebilir bir yaratıcısı yoktur, yalnızca haberleri ilettiklerini iddia edebilecek biri sürü hevesli yeniden anlatıcısı vardır. Dedikoduya itiraz edildiğinde, herkes onu ortaya atmış olma sorumluluğunu inkar edebilir” (Scott 1995: 198).

Kur'an- Kerim'de dedikodu; *gybet*², *nemime*³, *hümeze* kelimeleri ile karşılanmaktadır. Nisâ Sûresi'nde kötü söz söyleyenlerin yani dedikodu yapanların Allah tarafından cezalandırılacağı bildirilmiştir. “Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez. Kötü söz söyleyenleri cezalandırır” (4/148). Hümeze Sûresi'nde mimikler vasıtasıyla beden dili kullanılarak yapılan dedikodudan bahsedilmektedir. “(İnsanları) diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesâd kişinin, vay haline!” (104/1). Hucurât Sûresi'nde ise dedikodu yapan kişinin, ölmüş kardeşinin etini yiyen ile aynı durumda olduğu söylenmiştir. “Ey inananlar, zandan çok sakının. Zira zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın; biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemeği sever mi? İşte bundan iğreniniz. O halde Allah'tan korkun, şüpheniz Allah, tevbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir” (49/12).

Dedikodu eyleminde söylenenlerin gerçek olması gerekli değildir, söylenen doğru değilse dedikodu yapan aynı zamanda iftira etmiş olur. Dedikodu, sadece yaşayanlar hakkında olmaz, ölülerin arkasından konuşmak da dedikodu kavramı içerisinde değerlendirilir (Serdaroğlu 1963: 7-8).

Dedikodunun etki alanını sosyolojik, politik ve sosyokültürel ayrımların yanı sıra bireysel psikoloji belirler. Her dedikodunun hitap ettiği kendi kitlesi mevcuttur. Çünkü bir dedikoduyu benimsemek bir kitleyi kapsayan kolektif bir olguya bağlılığa delalet eder (Kapferer 1992: 113).

Dedikodu, en az iki kişinin orada olmayan diğeri veya diğerleri hakkında konuşması istenmeyen bir davranış şeklidir. Ancak bu iletişim, insanların sıkça müracaat ettiği ve insanlık tarihi kadar eski bir iletişim biçimi “ilk özgür radyo” (Kapferer 1992: 28) olarak bireyin yaşamının her alanında ortaya çıkan kişiler arası iletişimde yaygın bir davranıştır. Hemen herkesin dedikodu yaptığı yadsınamaz bir gerçektir. “Tarih boyunca gündelik ‘önemsiz’ şeyler hakkında gevezelik etmek daha ziyade kadınlarla ilişkilendirilse de dedikoducu kavramı açıkça toplumsal cinsiyetin damgasını taşıyan bir kavram değildi” (Çabuklu 2006: 26).

İnsan hayatının önemli bir parçası; sosyoloji, psikoloji, politika vb. hemen her alanda etkili olan dedikodu, bir insan gerçekliği olarak edebiyatta ve edebi eserlerde de ele alınmaktadır. “XIX. yüzyılın büyük romancıları da yapıtlarında dedikoduya formel bir yapı kazandıracaklardı” (Çabuklu 2006: 27). Bu bağlamda halk edebiyatı içerisinde âşıkların tasnif edip anlattığı ve aşkın konu edildiği halk hikâyelerinde dedikodu aşkın karşısında büyük ve aşılabilir bir engel olarak durmaktadır.

² Aleyhinde bulunma, arkasından söyleme, çekiştirme, dedikodu yapma (Devellioğlu 1986: 344).

³ Koğuculuk, çekiştiricilik, dedikoduculuk (Devellioğlu 1986: 982).

Çalışmada sosyolojik bir olgu olan dedikodu; Arap, İran ve Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Leyla ile Mecnun hikâyesi özelinde seçilen varyantlarda, kahramanlar ve aşk üzerinde etkisi çerçevesinde incelenecektir.

Hikâyenin Kaynağı

Leyla ile Mecnun, kökü bir hayli eskiye dayanan bir aşk hikâyesi olarak Arap edebiyatında ortaya çıkmış, Fars edebiyatında farklı şairler tarafından defalarca kez işlenerek gelişmiş ve Türk edebiyatında Fuzûlî ile zirveye taşınmıştır. Vuslatsız bir aşkın konu edildiği eser, İslâmi doğu edebiyatlarında çok ilgi gören etki yaratan bir aşk ve macera hikâyesidir.

Nizâmî-i Gencevî, Arap edebiyatında bir bütünlük arz etmeyen hikâyeyi işleyerek İran edebiyatına taşımış ayrıca Mecnun'un Leyla'ya olan aşkını, Mevla'ya yönelerek tasavvufî bir boyut kazandırmıştır (Levend 1952: 8-12). Hikâyeyi benzerlerinden ayıran özellik olarak A.S. Levend, "Leyla ile Mecnun hikâyesini öteki hikâyelerden ayıran başlıca özellikler, bunda kahramanlarını birbirine kavuşturmadan ölüme götüren, ıstıraplarla dolu umutsuz bir aşkın tasvir edilmiş olmasıdır" (Levend 1959: VII) ifadesini kullanmaktadır.

Leyla ile Mecnun'u, Türk edebiyatında müstakil olarak ele alan ilk isim Şahidî'dir. Daha sonra Ali Şir Nevâî, Bihiştî, Hamdullah Hamdi, Ahmed Rıdvan, Kadimî, Celilî, Sevdayî, Hakıyî, Fuzûlî, Larendeli Hamdî, Salih, Halife, Atayî, Faizî, Örfî, Andelip ve Nâkâm (Karahan 1980: 79) geleneği devam ettirmiştir.

Leyla ile Mecnun hikâyesi bu güne değin manzum ve mensur olarak veya manzum-mensur birlikteliğiyle pek çok kez işlenmiştir. Hikâye; halk, divan ve batı tesirinde gelişen Türk şiiri olmak üzere Türk şiirinin her üç sahasında yoğun olarak ele alınan bir eserdir. "Divan şiirinde Leyla konulu yek ahenk gazel sayısı, halk tarzı ve modern şiirdeki Leyla temalı şiirlerden daha azdır. Modern Türk şiirinde, Leyla'yı öne çıkaran şiirlerin sayısının arttığı görülür" (Özcan 2010: 13).

Leyla ile Mecnun hikâyesi, Türk coğrafyasında geniş halk kitleleri arasında yüzyıllardır ilgi ile dinlenmiş ve okunmuştur. Hikâye sözlü gelenekle birlikte geniş okur-yazar kitlesinin ilgisine cevap verecek taş basma Leyla ile Mecnun hikâyeleri ile yolunu yazılı olarak sürdürmüştür (Derman 1989: 91-114).

P.N. Boratav, Arap edebiyatı kaynaklı Leyla ile Mecnun'un "Arap edebiyatındaki, Leylî ve Mecnûn gibi aşk mevzularının fakat doğrudan doğruya Türk halk hikâyeciliğine değil de İran edebiyatı kanalıyla Türk klasik edebiyatına ve oradan da halk hikâyeciliğine geçtiğini biliyoruz" (Boratav 1988: 130) demek suretiyle halk hikâyesi olarak İran edebiyatı üzerinden önce klasik edebiyata sonrasında ise halk edebiyatına geçtiğini ifade eder⁴.

Türk halk hikâyeleri içerisinde önemli bir yere sahip olan Leyla ile Mecnun, âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılmış, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca

⁴ Kunoş'a göre bütün halk kitapları (basılmış halk hikâyeleri) eski bir menbaa irca edilebilir. Lisan ve mevzularından istidlâl edildiğine göre bunların ilk vatanı Azerbaycan ve İran Türklerinin oturdukları yerlerdir. Bunlar, hakikat halde Türkmenlerin kahramanlık masallarıdır. Sırasına göre, Osmanlı veyahut İran Türkleri arasına gelmiş, yerine göre Şiî veya Sünnî bir renk almış, herhalde Anadolu'dan evvel Azerbaycan'da yaşamıştır. Meszaros'a göre Türk halk romanlarının anavatanı Arabistan ve Acemistan'dır. Kunoş'un, bu hikâyeleri Türkmenlerinin Anadolu'ya beraberlerinde getirdikleri hakkındaki fikrine Saussey ve Spies de iştirak etmişlerdir. Spies'e göre bunlar sonradan kıyafet değiştirmişler, bugünkü hallerini almışlardır. Bir kısmının menşei edebîdir; yüksek edebiyattan bozularak halk edebiyatına geçmiştir: Ferhad, Leylâ, Yusuf, Kahraman-ı Kaatil gibi (Boratav 1988: 37).

hikâyenin motifleri; başta halk şiiri⁵, diğer halk hikâyeleri, halk teması, mani, bilmece olmak üzere diğer halk edebiyatı türlerinde⁶ de metinlerarası bağlamda yaşamaktadır.

Hikâyenin Konusu

Necid çölünde yaşayan Arap kabilelerinden birinin beyi olan Beni Amir, dua ile özlemini duyduğu erkek çocuğa kavuşur. Çocuğun adı, Kays olur. Kays, on yaşına geldiğinde önce sünnet ettirilir, sonrasında da okula gönderilir. Kays burada güzeller güzeli Leyla'yı görür ve âşık olur. Leyla'da aynı şekilde Kays'a âşık olmuştur.

Leyla ile Kays'ın aşkı hızla yayılır ve dedikodulara sebep olur. Bunun üzerine Leyla'nın annesi kızını okuldan alır, çadıra kapatır. Leyla'nın günleri çadırda devam ederken Kays ise Leyla'yı göremediği için deliye döner. Çarşı, pazar dolaşır. Onun hayaliyle avunmaya çalışır. Bir süre sonra da Leyla'nın hayaliyle konuşmaya başlar. Herkes onu bu tür hareketlerinden dolayı "Mecnun" diye çağırır.

Aradan üç yıl geçer. Bu arada Kays'ın, Mecnun olarak ünü çevrede yayılmıştır. Bir Nevruz günü, Leyla ile Mecnun yanlarında arkadaşları olduğu halde gezinti esnasında sahrada karşılaşırlar. Bir süre konuştuktan sonra bayılıp kendilerinden geçerler. Leyla'nın arkadaşları Leyla'yı dedikoduları önlemek için ayılıp oradan uzaklaştırır ve olan bitenden kimseye söz etmezler.

Mecnun ayılıp Leyla'yı göremeyince ağlar, arkadaşlarını bırakıp çöle gider ve bundan sonra çölde yaşamaya başlar. Oğullarını eve getirmek için uğraşan Mecnun'un anne-babası ona nasihat ederler. Nasihatlerin Mecnun'u ikna etmeğe yetmediğini görünce babası Amir, Leyla'yı Mecnun'a istemeye karar verir. Leyla'nın babası, Mecnun'un iyileşmesi durumunda kızını verebileceğini söyler. Bunun üzerine Mecnun'un babası, oğlunu şifa bulsun diye Kâbe'ye götürür ve ona, Allah'a kendisini bu aşktan kurtarması için dua etmesini söyler. Mecnun, aşk sözünü işitince değişik bir halet-i ruhiyeye bürünerek Allah'a aşkının dolayısıyla derdinin artması için dua eder.

Mecnun, Kâbe'den dönüşünde karşısına çıkan bir dağa derdini döküp kısmen rahatlar ve yine çöle döner. Çölde avcının kovaladığı bir ceylanı kurtarır ve onu kendine yoldaş edinir. Mecnun, bundan sonra evcil ve yabani hayvanlarla birlikte çölde yaşar. Leyla ise aşk yüzünden çektiği acıyı gizli tutarak çadırında oturmaya ve gizli gizli ağlamaya devam etmektedir. Derdini aya, buluta, pervaneye, çerağa döker. Mecnun da aşk acısını, söylediği şiirlerle dile getirir.

Bir süre sonra İbni Selam adında zengin, itibarlı bir Arap genci Leyla'yı görüp beğenir. Hediyeler göndererek Leyla'yı babasından ister. Anne babası, Leyla'nın olurunun almadan evliliğe razı olurlar. Fakat İbni Selam'a kızlarının hasta olduğunu, biraz sabretmesi gerektiğini söylerler.

Nevfel adlı bir yiğit, avlanmak üzere çöle çıktığı sırada Mecnun ile karşılaşır ve onun şiirlerinden etkilenir, Mecnun'un derdini öğrenince de ona yardım etmeye karar verir. Önce Mecnun için Leyla'yı babasından ister. Red cevabı alınca bir kez daha haber gönderir yine reddedilince Leyla'nın kabilesi ile savaşa girer. Ancak Mecnun, Leyla'nın kabilesinin galip gelmesi için dua eder. O güne kadar girdiği bütün savaşları kazanan Nevfel, Leyla'nın kabilesini bir türlü yenemeyince bu işe bir Hak ehlinin duasının neden olduğunu düşünür. Mecnun ile konuşarak bir sonraki gün yapılacak savaşta, Leyla'nın kabilesinin galibiyeti için dua etmemesini ister. Nevfel savaşı kazanır ve oradan uzaklaşır. Mecnun da tekrar çöle döner.

⁵ Bilgi için bkz. (Türkan 2017).

⁶ Bilgi için bkz. (Şenocak 2000).

Savaşın akabinde Mecnun, Leyla'yı görebilmek için çeşitli yollar dener. Bir gün kendini bir koca kariya zincirle bağlatarak bir başka gün de kör numarası yapmak suretiyle Leyla'nın çadırına kadar ulaşmayı, kısa süreli de olsa onu görmeyi başarır.

Leyla kısa bir süre sonra İbni Selam ile evlendirilir. İbni Selam'ı kendisinden uzak tutmak isteyen Leyla ona, kendisine okula gittiği zamandan bu yana musallat olan bir periden (cinden) bahseder. Yanına yaklaşması durumunda, onu da kendisini de öldüreceği yalanına sığınır.

Leyla'nın başkasıyla evlendiği haberini alan Mecnun, kendisini perişan eder. Bunun üzerine haberi getiren ve aşkın değerini bilen Zeyd adlı genç Leyla'nın kocasını, kendisinden uzak tuttuğunu söyleyerek biraz olsun Mecnun'un sakinleşmesini sağlar. Bu hadiseden sonra Zeyd, Leyla ile Mecnun arasında haber götürüp getirmeye başlar.

Bu arada Mecnun'un taşkınlıklarından rahatsızlıkları hat safhaya ulaşan Leyla'nın kabilesi, Mecnun'u öldürmeye karar verir. Mecnun'un babası, Leyla'nın kabilesinin oğlunu öldürmek istediğini öğrenir ve çöle giderek Mecnun'u bulup nasihat eder. Ancak hiçbir nasihatın Mecnun üzerinde işe yaramadığı görünce veda ederek oradan ayrılır. Bir süre sonra da vefat eder. Babasının ölüm haberini alan Mecnun mezarı başında ağlar, dövünür ve yas tutar.

Bir gün çölde dolaşan Mecnun, bir yerde Leyla ve Mecnun adlarının yan yana yazılmış olduğunu görünce bir olduklarını, tek olduklarını vurgulamak için "ikimize bir nişan yeter" diyerek Leyla'nın adını siler. Aradan bir süre geçtikten sonra Leyla'nın eşi İbni Selam da ölür. Leyla, İbni Selam'ın yasını tutuyorum bahanesi ile iki yıl Mecnun için ağlar.

Leyla, baba evine gitmek üzere kabile ile yola çıkar, bindiği deveye derdini anlatır ve kendisini Mecnun'a götürmesini ister. Leyla, devenin talebini yerine getirmesi ile kısa bir süre sonra pejmürde bir adamla (Mecnun) karşılaşır. Leyla onun Mecnun olduğuna inanmaz ve Mecnun olduğunun ispatı olarak kendisine bir şiir söylemesini ister. Mecnun, aşklarının hikâyesini anlatmaya başlayınca Leyla karşısındakinin Mecnun olduğuna inanır. Fakat Mecnun onu tanımaz. Zira aşkı farklı bir boyuta geçmiştir. Bunun üzerine Leyla, kendi varlığının artık Mecnun nezdinde gereksiz olduğunu düşünerek baba evine döner. Derin bir keder ve yalnızlığa gömülür. Canını alması için Allah'a dua eder ve kısa bir süre sonra annesine, ilk kez Mecnun'a olan aşkını itiraf ederek ölür. Zeyd, Leyla'nın ölüm haberini Mecnun'a iletir. Mecnun, Leyla'nın mezarı başında feryat, figan ile ölmek için Allah'a yalvarır. Leyla'nın mezarı üzerinde ruhunu teslim eder. Leyla ile yan yana defnedilirler. Zeyd rüyasında iki aşığı cennette görür. Âşıkların kabri zaman içerisinde ziyaretgâha dönüşür.

Hikâyede Dedikodu ve Etkileri

Halk hikâyelerinde dedikodu, *dile düşmek* deyimiyile ifade edilir. Dile düşmek, toplum tarafından uygun görülmeyen iş veya eylem yüzünden bir kimse hakkında dedikodu yapılmasıdır. Bu deyim, aşkın konu edildiği halk hikâyelerde ise aşk yüzünden düşülen kötü durumların ifadesi olarak kullanılmaktadır. Hikâyelerde dedikodu birey boyutunda kalmaz, kahramanın yakın çevresi ve aşkı da dedikodudan nasibini alır. Dile düşmek, etki alanı son derece geniş bir toplumsal kınamadır. Bu kınamalar nedeniyle "insanlar hem çevrelerinden hem de dünyadan koparlar. Onlarda yaşama irade ve sevincinin yerini yokluk özlemi ve nefret duygusu alır. Burada iradeyi köstekleyen sosyal baskının büyük rolü vardır" (Kaplan 1996: 148).

Dedikodu; Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de yer alan ve *Yusuf Kıssası*'na dayanan Yusuf ile Züleyha hikâyesinin motifleri arasında yer alır. Züleyha, Yusuf'a olan aşkı yüzünden Mısır'ın önde gelen hanımlarının diline düşer, dedikodusu yapılır⁷. Kerem ile Aslı hikâyesinde, Aslı'nın peşinden diyar diyar gezen Kerem, gittiği her yerde çalıp söyleme yoluyla Aslı'ya olan aşkı dile getirirken Aslı'nın da adının dile düşmesine ve dedikodu malzemesi olmasına neden olur. Yine aşk konusunu işleyen Derdiyok ile Zülfüsiyah hikâyesinde, aynı konuyu işleyen diğer hikâyelerden farklı olarak Zülfüsiyah'ın babası, kızını Derdiyok'a güçlük çıkarmadan vermeyi kabul eder. Fakat Derdiyok, çalıp söylediği kahvede her şiirde Zülfüsiyah'ın adını anınca, kızının adının dile düşmesinden rahatsız olur⁸. Nişanı bozar ve kızını, Derdiyok'tan bir şehirden diğerine gitmek suretiyle kaçıtır. "Recep hanesine geldi. Hikâyeyi karısına haber verdi. Oğlan kahvelerde kızım dahi âlemin dilinde dasıtan olmuş deyince karısı da ben kızı bu oğlana virmem deyü yemin eyledi. Receb de yemin eyledi. Şimdi karısı Receb'e 'senin arın namusun yok mudur?' deyü ağzına geleni söyledi. Andan Receb yemin idüb şu kızı ben ölmeyince kocaya virmem dedi" (Akkaş 1999: 61).

Bu minvalde Leyla ile Mecnun hikâyesi, eskiliği ve günümüze değin geniş bir coğrafyada ve edebiyatlar içerisinde seyahati sonucu benzerleri arasından son derece zengin ve ilgi çekici motifleri ile öne çıkar. Bu motiflerden biri de dedikodudur. Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde "Dilden dile düşdü bu fesâne/Fâş oldu bu mâcerâ cihana" (Ayan 1981: 97) aşkın dedikodu vasıtasıyla ifşa olduğunu söyler. Hikâyede dedikodu; aşkın seyrini, âşıkların kaderini değiştiren motif, aşkın önündeki büyük engeldir. "Âşıkların engellenmesi varyantların çoğunda toplumun namusa, şerefe verdiği önem ile karşımıza çıkar. Genç âşıkların birlikte dolaşması, gizli gizli buluşması, dedikodulara yol açar. Bunu ailelerin haber alması üzerine ilk ayrılıklar görülmeye başlar" (Şenocak 2000: 68).

Hikâyede Leyla ile Mecnun'un okulda birbirinin farkına vararak aralarında aşkın başlanmasının akabinde Leyla'nın hayatını etkileyen ve aşkın kaderini değiştiren şey dedikodudur. "Âhirkâr bunların aşkı faş olup herkesin diline düşüp kabile hâlkı birbiriyle söyleşmeğe başlayup, ortalıkda dasdân oldu. Pes Leylâ'nın babasına bundan âr gelüp kızını dahi mektebe göndermedi. Zûr-kâr-ı gaddar ol iki âşık-ı sâdik-ı gonca ile bülbül gibi birbirinden ayurup, cihânı başlarına sipâh eylediler"⁹ (Şenocak 2000: 208). Anlatmada söylendiği üzere kahramanların aralarındaki aşkın dedikoduya sebep olması Leyla'nın babasını kızdırır¹⁰, annesini utandırır, kabilesini sıkıntıya sokar.¹¹ Çünkü muhafazakar çevrelerde genç bir kız hakkında bu türden dedikodular, kızın ve

⁷ (Kadın), onların (dedikodu yaparak kendisini dile düşürme) düzenlerini iştirince, onlara (adam) gönderdi (yemeğe davet etti). Onlar için dayanacak yastıklar hazırladı ve her birine de bir bıçak verdi. (Kadınlar, önlerine konan meyvaları soyup yemekle meşgul iken) Yusuf'a: Çık karşılarına! dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce onu (gözlerinde) büyüttüler (ona hayranlıklarından ötürü) ellerini kestiler ve "Allah için haşa bu insan değildir; bu ancak güzel bir melektir! dediler (Yusuf 12/31).

⁸ Recep yanında duran adama, merak ettiği için sordu: -Bu aşğın sözünü ettiği, gözünü methettiği Zülfüsiyah kimdir? Adam boş boğaz ve de şom ağızlı biri idi. Gülerek: -Vah vah, tüh tüh, dedi. Kızının adını bilmiyor musun? Bu delikanlı senin kızına sevdalanmıştır. Bunun üzerine Racep'in canı fena halde sıkıldı. Akı bir iyiye bir fenaya takıldı. Kahveden ıngıl ikış düz tokuş kalkıp evine vardı. İşi karısına öyküleyip acı tatlı türküleyip: -Derdiyoki kahvelerde hanlarda kızımın adını söylüyor. Onu dillere destan, gönülcüğünü mestan ediyor, dedi (Yiğitler 1986: 27).

⁹ Doğan Kaya arşivinde yer alan Fatma Göçer tarafından hazırlanan (1998: 73-99) lisans tezi (Şenocak 2000: 57).

¹⁰ Leylâ'nın babası, o zamanki bütün Araplar gibi kıskançtı kızını sıkı bir yerde kapatarak anasından başka insan yüzünü göstermiyordu. Bu hal karşısında Kays daha fazla üzülmüş sevgilisinin yüzünü görmekten mahrum edildiği için divaneye dönmüştü (Yurdatap 1971: 3).

¹¹ Leylâ'nın kabilesinden birkaç münâfiklar varup, Leylâ'nın babasına: "Kabilemizin ırzı ve namusu kalmayup, her gün şu divâne gelüp, dünyada olmadık sözler söylersiz buna bir çare etmeyüp, kovarsanız âlem-i hâlkı arasında rüsvây oluruz. Buna mikdârını

ailesinin hayatları boyunca taşıyacakları bir leke anlamına gelmektedir. “İki âşık aşkın acemisi olduğu için aşklarını gizleyemedi ve aşkta aşırıya gitti. Bunun üzerine halkın kınaması geldi ve aileleri gençleri ayırmak zorunda kaldı. Aralarındaki aşk dedikoduya sebep oldu. Her tarafta Kays’a arsız dediler. Her mahallede Leylâ artık sırrı dillere düşmüş bir kız haline geldi” (Çetindağ 2015: 50). Dedikodu bu çerçevede Leyla’nın ve dolayısıyla Mecnun’un hayatını değiştirir. Leyla dedikodunun yıkıcı sonucu olarak okuldan alınıp çadıra kapatılır. “Hikâyede bazı kabile mensuplarının dedikoduları, kınamaları ve ayıplamaları, Leyla’ya da yöneltilir. Hatta dedikodular yüzünden eğitimini tamamlamadan eve kapatılır... Leyla ile Mecnun mesnevisinde, geleneğin olumsuz ve yanlış tarafını oluşturan meraklar ve dedikodular, iki genci mutsuz kılarak hem kendilerinin hem çevrelerindeki bazı insanların hayatlarına mal olur” (Özcan 2010: 32). Leyla’nın annesi bir kadın olmasına rağmen yaşadığı sosyal çevrenin istekleri, gelenek ve yetiştirilmesine bağlı olarak Leyla’yı anlamaktan uzaktır. Bu da Leyla’yı annesinin gözetiminde ölümüne kadar devam edecek bir ev hapsine mahkûm etmek demektir.

Hikâyenin Azerbaycan’dan¹² derlenen varyantında aşkı, Leyla’nın ailesine duyuran dedikodu onları birlikte gören “garı”nın¹³ işidir. “Garı yolnan dalında bir şe le garatikan gedirdi. Gördü ki, Mahmud Paşa’nın gızı Leyli Geys’le öpüşür. Tez garatikanı yere atıb, özünü Leyli’nin anasının yanına yetirdi, dedi: ‘Ne durubsan, ay Allah’ın yazıg bendesi? Gızın Leyli Geys’in mektebden gol-boyun çıhib eve gelirler, yolda Geys Leyli’den busenin yüzünü bir köpüye alırdı, o da nisye, hirmen vahtına”(Şenocak 2000: 247). Leyla’nın annesi gözüyle görmediği için garının sözüne yani dedikoduya itibar etmez. Kendisine anlatılanın doğru olup olmadığını öğrenmek için okula gider ve her şeyi kendi gözüyle doğrular. Burada dedikodunun özelliklerinden biri olan anonimlik işletilmemiş dedikoducunun kimliği açıkça söylenmiştir. Kadın dedikodu yapmış ancak anlattıkları gerçeği yansıttığı için iftira etmemiştir. Leyla, bu dedikodu ile birlikte okuldan alınır, içinde yetiştiği toplumun kendisine biçtiği kadere razı olur¹⁴ ve İslami değer yargıları doğrultusunda hareket eder. “Anası razı olmadı. Leyli ağlamağa başladı. Leyli’nin işi bele görende dedi: ‘Gızım, onu bil ki, bu günden sonra sen mekteb üzü görmeyeceksen. Senin yerin dörd divar arası olacag. Sen Geys’den elini üz! Ölsen de seni Geys’ vermeyeceyik. Bir de Geys’in üzünü görmeteceksen!’”(Şenocak 2000: 250).

Aynı dedikodu Kays’ın adını “Yirmi yaşına basan Kays’ın gece gündüz ağlamasından, şurada burada perişan bir halde sevgilisini arayıp şiirler söylemesinden kabile halkı ona (Mecnun) adını takmıştı” (Yurdatap 1971: 4) Mecnun’a çıkarmış; aşktan mütevellit taşkın hareketleri, Leyla ile kavuşmasını yani vuslatı her iki âşık için imkânsız hale getirmiştir. Nitekim Leyla’yı oğluna isteyen

---

bildirmek gerekir. Tâ ki bu sevdadan vaz gele” dediler. Leylâ’nın babası çünkü bunlardan bu sözü işitdi. Hicâba düşüp, anı helâk edüp vücû dunu yok edelim deyüp gayrete geldi ve Mecnûn bir dahi geldikde hemân kavmine emir edüp, öldürmeğe azimet eyledi. Birkaç kimse varup bu haberi Mecnûn’un babasına dediklerinde canı başına sıçrayup Mecnûn’ı araşdırdı. Bulamayup kabilesi hâlkını taraf taraf gönderdi. Dağ ve taş aradılar olmadı. Bi çâre olup bulamadılar. Nâ ümid olup dönüp geldiler (Şenocak 2000: 216).

¹² Leylâ ile Mecnun hikâyesinin Azerbaycan varyantı Tehmasib tarafından 1979’da yayımlanmıştır (Şenocak 2000: 57).

¹³ Günlük dilde ‘ bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın’, ‘birisinin karısı’ ya da genellikle olumsuz içerikli ‘yaşlı kadın’ veya ‘dedikoducu’ anlamlarında kullanılan ‘karı’ kelimesi var. Anlatılarda cadı tipi devamlı olarak “cadı karı, cazı karı, sihirbaz cadı, sihirbaz karı, akrep cazı” gibi adlarla anılırlar (Akbalık 2012: 180).

¹⁴ Hikâyede kahramanlar üzerindeki etkisi sıklıkla vurgulanan içtimai müeyyideler, Leyla aracılığıyla da dile getirilir. Leyla, tıpkı Mecnun gibi kendi halinden anlamayan ve kendisine hak vermeyen çevresinden bıkip usanmıştır. Gelenekli hayatın katı kuralları ve insanların ayıplamaları, Leyla’yı bezdirir. Leyla, öteki alemde kınamalardan uzak kalacağı düşüncesiyle teselli bulur ölümü arzular (Özcan 2010: 42).

Kays'ın babasına, Leyla'nın babasının verdiği cevap bunu doğrular biçimdedir. “Daha doğrusunu istiyorsanız oğlunuz Kaysın halini beğenmiyorum kızımı aleme kepaze etti. Her gittiği yerde onun hakkında şiirler söylüyor, bizim evin önünden ayrılmıyor. Serseri gibi işsiz güçsüz dolaşıp ah ü zar etmekten başka bir şey yapmıyor. Biraz daha ağır başlı olsa bu divanelikten vazgeçse kızımı ona veririm” (Yurdatap 1971: 7).

Behçet Mahir tarafından anlatılan Leyla ile Mecnun'da dedikodu, Mecnun'un anne- babasının ölümünden sonra tek başına kalması anne, baba ve Leyla hasreti ile adının deliye çıkmasıyla baş gösterir. “... Mecnûn çoh akıllı görüşli bir genç idi. Amma halgin nezerinde: ‘Deli-dediler- Leylâ buni alır mi, Leylâ buni beğenir mi? Gendine malik değil, gendine sahap değil, nasıl Leylâ’yı besleyecek? Diye halgin dedigodusu Leylâ’ya da gavuşdı bu söz” (Sakaoğlu vd. 1999: 139).

Leyla ile Mecnun'un aşkını ifşa eden dedikodu, neredeyse Mecnun'un hayatını da tehlikeye sokar. Beni Âmir kabilesinin tutucu mensupları, bu dedikodudan o kadar rahatsız olurlar ki Mecnun'u öldürerek dedikoduyu sonlandırmayı düşünürler. “Mecnun aşkı ve onun dedikodusu kabilenin başlıca meşgalesi olmuştu. Bir gün beni Âmir kabilesinin ileri gelenlerinden bir kaç toplunarak Mecnunu öldürmeğe karar verdiler. Çünkü bu, mutassıb adamların nazarlarında birbirine âşık olan iki genci evlendirmek de büyük bir namussuzluk sayılıyordu” (Yurdatap 1971: 8). Söyleminden anlaşılacağı üzere toplumun ahlak, namus algısı ve cinsiyetlere biçtiği roller son derece katı ve aşılabilir yapıdadır. Bu nedenle olsa gerek birbirine âşık iki genci, dedikoduyu engellemek adına evlendirmek yerine birini öldürmeyi düşünürler. Aslında Mecnun âşık olmasında bir beis görmeyen toplumun sıkıntısı, aşkın ilan edilmesi ve dedikodu malzemesi olmasıdır. Leyla'nın aşkı ve bunu göstermesi ise kadın olduğu için kabul edilebilir nitelikte değildir. Fuzûlî'nin, “Oğlan aceb olmaz olsa âşık/ Aşıklığı işi kıza ne lâyük” (Ayan 1981: 99) mısralarında ortaya koyduğu gibi bir başka kadın yani Leyla'nın annesi, kızının da Kays'ı sevdiğini öğrendiğinde buna şaşırır ve uygun bulmaz. Leyla'ya “Ey nûr-ı gözüm yaman olur âr/ Nâmusumuzu yitirme zinhar” (Ayan 1981: 99) sözleri ile âşık olmasının namusunu yitirmek anlamına geldiğini söyleyerek nasihat eder.

Leyla ile Mecnun'un mesnevi olarak klasik tarzda ele alınışı ve halk hikâyesi olarak işlenişinin yanında modern yorumlarından biri olan Sezai Karakoç'un Leyla ile Mecnun'unda “Kaynak metinden farklı olarak Leyla ve Kays'ın aşkları halkın diline düşmez ve dolayısıyla Leyla'nın ailesi tarafından okuldan alınma motifi Sezai Karakoç'un metninde yer almaz” (Tunç 2011: 98) şeklinde belirtildiği üzere hikâyenin en önemli motiflerinden biri olan dedikoduya yer verilmediği gözlenmektedir.

Sonuç

Toplumsal bir varlık olan insan, yaşadığı toplum içerisinde bizzat bulunmadığı ortamlarda adının anılmasını, başkalarının arkasından konuşmasını yani dedikodusunun yapılmasını istemez. Bu tür konuşmaların sık sık tekrarlanması bireyi, yaşadığı toplum içerisinde zora sorar, kişiler arası iletişimini etkiler. Bu şekilde yaftalanmak ilişkilerini ve işlerini bozar.

Sosyal bağlamda bu kadar sıkıntı yaratan dedikodu, dinsel manada da ayet ve hadislerle günah addedilmektedir.

Ancak bütün bu olumsuzluklarına rağmen insanın var oluşundan itibaren ortaya çıkan bir olgu olan dedikoduyu önlemek veya hiç dedikodu yapmayan insandan bahsetmek oldukça zordur.

Geçmişten geleceğe insana ait daima güncel bir olgu olan dedikodu, bütün halk yaratmaları gibi halk hikâyelerinde de öne çıkan motiflerdendir. Özellikle aşk konusunu işleyen halk hikâyelerinde dedikodu, aşkın önündeki engellerden biri olarak sunulur. Bunda toplum yapısı son derece etkilidir. Zira evlenme çağındaki kadın hakkında çıkan dedikodular, ataerkil toplumlarda kadının hayatını derinden etkilemekte, evlenmesini güçleştirmekte ve içinde bulunduğu sosyal çevrede kendisinin ve ailesinin dinsel ve ahlaki değerleri sorgulanmaktadır.

Leyla ile Mecnun'da dedikodu olgusu daha da ileri giderek aşkın bu vasıtayla kulaktan kulağa yayılmasından sonra âşıkların yaşarken bir araya gelmesinin önündeki yegane engel olarak ortaya çıkmaktadır. Hikâyede âşıkların, aşkın tesiri ile tedbirsizliklerinin neticesi olan dedikodu, birbirine denk ve evlenmelerinde bir mani olmayan iki gencin hayatlarını geri dönülemeyecek şekilde etkilemiştir. Bu bağlamda dedikodu, bir kadın olarak Leyla'yı ye'se sürükleyen toplumsal baskı ile dört duvar arasına kapatan bu eyleme dönüşmekte, Mecnun'un deli damgası ile çöle düşmesine zemin oluşturmaktadır. Leyla'nın ailesi, adı Mecnun ile anıldığı, dedikodusu yapıldığı için belki de dedikoduyu doğru çıkarmamak, yalanlamak adına kızlarını Mecnun'a vermek yerine başka birisiyle evlendirmiş; dedikodunun bireysel ve toplumsal bağlamda gücüne, yıkıcılığına bağlı olarak her iki gencin hayatlarının sonuna kadar mutsuz ve sıkıntı içerisinde yaşamasında bir beis görmemiştir.

Kaynaklar

- Akbalık, Esra (2012). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Kadınlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora tezi).
- Akkaş, Saffet (1999). *Derdiyok ile Zülfüsiyah Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek lisans tezi).
- Boratav, Pertev Naili (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Çabuklu, Yaşar (2006). "Sözlü Kültürün Bir Parçası Olarak Dedikodu". *Varlık*, S. 1186, s. 26-30.
- Çaylı, Emek (2008). "Popüler Bir Tecrübe/Tahakküm ve Direnişin Aracı Olarak Dedikodu: Türkiye Televizyonlarında Dedikodunun Söylemsel Analizi". *Kültür ve İletişim Dergisi*, S. 2, s. 9-39.
- Çetindağ, Yusuf (2015). *Mecnûn Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.
- Derman, Gül (1989). *Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (1986). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Fuzûlî (1981). *Leylâ vü Mecnûn* (Haz. Hüseyin Ayan). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kapferer, Jean-Noel (1992). *Dedikodu ve Söylenti: Dünyanın En Eski Medyası* (Çev. Işın Gürbüz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1996). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (1980). "Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Temi". *Eski Türk Edebiyatı İncelemesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 73-83.

- Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli (Haz. Süleyman Ateş). 1980- Ankara: Kılıç Kitabevi.
- Levend, Agâh Sırrı (1952). “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Leylâ ve Mecnun’lar”. *Türk Dili*, S. 5, s. 8-12.
- Levend, Agâh Sırrı (1959). *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leyla ve Mecnun Hikâyesi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, Nezahat (2010). *Türk Şiirinde Leyla*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Sakaoğlu, Saim vd. (1999). *Meddah Behçet Mahir’in Bütün Hikâyeleri II*. Ankara: AKM Yayınları.
- Scott, James C. (1995). *Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar* (Çev. Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Serdaroğlu, Ahmet (1963). “Gıybet-Çekiştirme”. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, S. 12, s. 7-9.
- Şenocak, Ebru (2000). *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek lisans tezi).
- Tunç, Gökhan (2011). *Çağdaş Mesnevinin Peşinde Nâzım Hikmet’in Ferhad ile Şirin’i ve Sezai Karakoç’un Leylâ ile Mecnun’u*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Türkan, Kadriye (2017). *XIX. Yüzyıl Âşık Şiirinden Yansıyan Halk Hikâyeleri*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Türkçe Sözlük, 1988-Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yiğitler, H. Zekai (1986). *Derdiyok ile Zülfüsiyah*. Ankara: Öğün Yayınları.
- Yurdatap, S. Münir (1971). *Leylâ ile Mecnun Hakikî Halk Hikâyesi*. İstanbul: Bozkurt ve Ort. Matbaası.